

глядають як "метаекономічне" явище. Вітчизняне підприємництво – це новітній феномен, що сформувався у процесі досі невідомого у світовій історії зворотного трансформаційного переходу від соціалізму до капіталізму. Для трансформаційних та інституціональних зрушень в Україні, яка вже понад два десятиліття поспіль перебуває у перехідному стані, конче необхідно задіяти вітчизняне підприємництво як ринкоутворюючий чинник. Становлення й розвиток підприємництва, зокрема його інноваційно-інвестиційного сегменту, найбільшою мірою гальмують інституційні деформації й пастки, а також корпоративістський характер державного управління та політичного класу, де сформувались і домінують різко поляризовані фінансово-політичні групи інтересів, де-факто, клановість, – як визначальна риса перехідного суспільства й економіки.

2. Автором статті запропонована узагальнена концепція взаємодії задля розвитку, що враховує докорінні зміни у характері власне конкуренції та новітню тенденцію у підприємстві до посилення кооперації й партнерства, їх співіснування, взаємовпливу й взаємодоповнення. В ній також відображено дедалі відчутніші прояви компліментарності двох механізмів ринкового регулювання – класичної "невидимої руки" та, радше, "видимої руки" ринку. Ця концепція, на думку автора, може служити ядром, довкола якого формуватимуться стратегії і максими того, як найкраще скористатись інституціями та організаціями для реалізації інноваційно-інвестиційно-інноваційної моделі розвитку економіки України.

За межами нашого розгляду залишилось важливе питання методологічного характеру щодо співмірності економічних та інституціональних підходів, які застосовуються у дослідженнях феномену підприємництва. Йдеться про "золоту середину", що знаходиться в тріаді "економічного, інституційного та математичного імперіалізму" [16, с. 4]. В економічному контексті потребують категоріального синтезу поняття "взаємодія" і "координація", які в різних галузях знань почасти застосовують як синоніми та трактують опосередковано – через поняття "погодженість". Концепція взаємодії задля розвитку на-

разі окреслена автором лише в загальних рисах (наскільки це дозволяли стислі рамки цієї статті), що обумовлює необхідність подальших досліджень і її викладу у більш широкому форматі. Автор зробив спробу привернути увагу до новітньої проблематики, на один із аспектів якої – інституційне забезпечення інноваційно-інвестиційної діяльності – автор вказував раніше [17, с. 21].

Список використаної літератури. 1. Александрова О.С. Взаємодія конкуренції та партнерства як фактор розвитку середнього класу в Україні: філософський аналіз: монографія / О.С. Александрова. – К.: Вид. ПАРАПАН, 2009 – 252 с. 2. Остром Е. Керування спільним: Еволюція інституцій колективної дії / Елінор Остром ; пер. з англ. Т. Монтян. – К.: Наш час, 2012. – 398 с. 3. Долгин А. Манифест нової економіки. Вторая невидимая рука рынка / Александр Долгин. – М.: АСТ, 2010. – 224 с. 4. Розанвалон П. Утопічний капіталізм. Історія ідеї ринку / Пер. з фр. Є. Марічева. – К. Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2006. – 246 с. 5. Друкер П.Ф. Бизнес и инновации: Пер. с англ. – М.: Вильямс, 2007. – 432 с. 6. Гриценко А.А. Институциональная архитектура и динамика экономических преобразований / Под ред. А.А. Гриценко. – М.: Форт, 2008. – 928 с. 7. Реверчук С.К. Влада. Банки. Бізнес: політекономія взаємодії і розвитку: Наук. монографія / С.К. Реверчук, О.М. Ковалюк, Л.М. Стельбицька та ін. ; За ред. С. К. Реверчука. – К.: Атіка, 2002. – 320 с. 8. Геєць В.М. Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку / Ін-т екон. та прогнозув. НАН України. – К., 2009. – 864 с. 9. Українська інноваційна доктрина: Підсумковий документ / 1-й Нац. інновац. форум (м. Київ, 14-15 грудня 2007 р.). – Х.: б. в., 2008. – 272 с. 10. Кирцнер И. Конкуренция и предпринимательство / Пер. с англ. под. ред. проф. А.Н. Романова. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 239 с. 11. Хайек Ф.А. Индивидуализм и экономический порядок / Фридрих Хайек ; пер. с англ. О.А. Дмитриевой под ред. Р.Н. Капелюшниковой. – Челябинск: Социум, 2011. – XXVIII + 394 с. 12. Кассон М. Інформація та організація. Новий погляд на теорію фірми / Марк Кассон; пер. з англ. Ігоря Ободовського. – К.: Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2008. – 366 с. 13. Богданов А.А. Тектология: (Всеобщая организационная наука). В 2-х кн. / Редкол. Л.И. Абалкин и др. Кн. 1. – М.: Экономика, 1989. – 304 с. 14. Норт Д. Насилие и социальные порядки. Концептуальные рамки для интерпретации письменной истории человечества / Дуглас Норт, Джон Уоллис, Барри Вайнгаст ; Пер. с англ. – М.: Изд-во Института Гайдара, 2011. – 480 с. 15. Кристенсен К. М. Дилемма инноватора / Клейтон М. Кристенсен; Пер. с англ. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2004. – 239 с. 16. Геєць В., Гриценко А. Економіка та суспільство: невідомі грані взаємовпливу (роздуми над прочитаним) // Економіка України. – 2012. – № 3. – С. 4-24. 17. Попович М.М. Лібералізм та модернізація (за матеріалами "круглого столу"): Тези виступу в дискусії // Економіка України. – 2011. – № 8. – С. 21-22.

Надійшла до редколегії 23.01.13

УДК 330.131.52

О. Ляшенко, д-р екон. наук, проф. (КНУ імені Тараса Шевченка),
В. Лавренчук, асп. (КНУ імені Тараса Шевченка)

ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БІЗНЕСУ В РОЗРІЗІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Розглянуто поняття соціальної відповідальності бізнесу та його складові. Досліджено суть парадоксу Джевонса, проаналізовано механізм дії ефекту рикошету на прикладі розвитку енергоефективних технологій.

Ключові слова: соціальна відповідальність бізнесу, енергоефективні технології, енергосбереження, енергоефективність, парадокс Джевонса, ефект рикошету.

Рассмотрено понятие социальной ответственности бизнеса и его составляющие. Исследована суть парадокса Джевонса, проанализирован механизм действия эффекта рикошета на примере развития энергоэффективных технологий.

Ключевые слова: социальная ответственность бизнеса, энергоэффективные технологии, энергосбережение, энергоэффективность, парадокс Джевонса, эффект рикошета.

The article considered the concept of corporate social responsibility (CSR) and its components. The Jevons paradox is examined, the mechanism of rebound effect on the example of energy efficient technologies is analyzed.

Keywords: social responsibility, energy efficient technologies, energy efficiency, energy efficiency, Jevons paradox, rebound effect.

Соціальна відповідальність бізнесу – це концепція, яка передбачає таке ведення підприємницької діяльності, що відповідає існуючим етичним та законодавчим нормам. При цьому дане поняття включає в себе важливий момент відповідності реального способу ведення бізнесу не лише нормам екологічного законодавства, кодексу законів про працю та іншим чинним законодавчим актам. Концепція соціальної відповідальності бізнесу передбачає факт добровільного, свідомого рішення компанії приймати

активну роль у покращенні умов життя власних працівників, їх сімей, місцевої громади та суспільства в цілому.

Відповідальність бізнесу у широкому розумінні складається вже не тільки з потреби відповідати перед інвесторами, власниками, партнерами, працівниками та податковою за результати власної економічної діяльності. Це поняття включає усвідомлення усіх наслідків власної діяльності та шляхів її впливу на оточуюче середовище та соціум.

Застосування даної концепції створює нову модель ведення бізнесу, яка фактично вже представляє собою пошук оптимуму в процесі розв'язку суто економічних задач отримання прибутку та завдань вирішення соціокультурних та екологічних проблем. Таким чином, можна виділити два основні аспекти сучасного розуміння концепції соціальної відповідальності бізнесу – це доб-

ровільна ініціатива компанії, яка здатна вирішувати нагальні проблеми суспільства на вищому рівні, ніж вимагають існуючі законодавчі нормативи.

Підприємство, що вважається соціально відповідальним має відповідати усім критеріям, що складають дане поняття (рис.1). [5, с. 21-25]

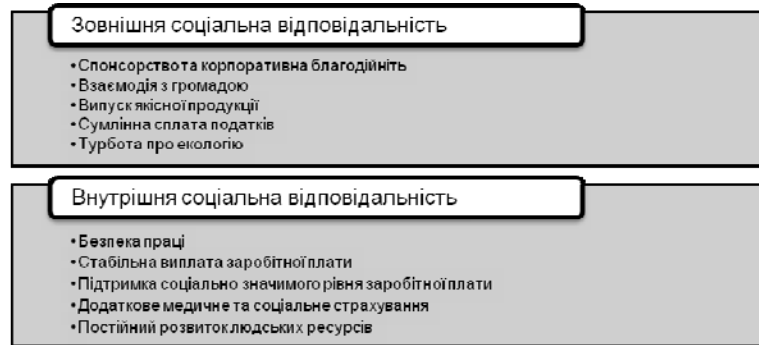

Рис. 1. Критерії соціальної відповідальності бізнесу

На прикладі парадоксу Джевонса буде доведено пріоритетність положення про активну соціальну роль компанії як результат власного, усвідомленого та добровільного рішення бізнесу на протипагу розумінню соціальної відповідальності компанії як факту виконання лише законодавчо закріплених мінімальних соціальних та екологічних вимог держави.

Парадокс Джевонса ("зворотній ефект", "ефект рикошету") стверджує, що зростання ефективності використання паливно-енергетичних ресурсів може призвести до збільшення попиту на даний ресурс, що в свою чергу збільшить обсяги його використання.

Даний принцип був вперше описаний британським економістом Вільямом Джевонсом у роботі 1865 року "Вугільне питання". Джевонс описував період, коли науково-технічний прогрес дозволив ефективніше використовувати вугілля у парових двигунах. Проте очікування, що даний факт знизить попит на вугілля, не спралилось. Навпаки, це призвело до можливості застосувати даний ресурс у більшій кількості галузей, що спричинило зростання попиту на вугілля. Так, застосування принципу ефективності у використанні ресурсів спричинило в середині 19 століття економічне зростання у промисловості та підвищення рівня добробуту, проте ніяк не сприяло реалізації принципу ресурсозбереження та рішенню нагальної проблеми вичерпності вугільних покладів. На даному етапі розвитку економічної думки принцип, винайдений Джевонсом, повністю вписується у розуміння поняття еластичності попиту, ефекту заміщення та впливу продуктивності на економічне зростання і, по суті, не є парадоксом [4, с. 36].

Сучасні дослідження дозволяють прослідкувати дію даного принципу на прикладі впливу розвитку енергоефективних технологій на обсяги споживання електроенергії, основних видів палива та на витрати домогосподарств на послуги опалення. Різні моделі дозволяють виміряти зворотній ефект:

- економетричні моделі, що будуються на емпіричних даних;
- експертні моделі, що ґрунтуються на опитуваннях експертів;
- імітаційні моделі, що базуються на використанні динамічних функцій та припущень дослідника.

При певних умовах зворотній ефект дійсно може звести збільшення енергоефективності до підвищення рівня споживання електроенергії та паливно-

енергетичних ресурсів. Дана ситуація більш ймовірна в країнах, що розвиваються, як на територіях, що прогнозовано стають головною причиною зростання енергоспоживання. Також даний принцип справджується в умовах розвитку нових ринків.

Реальний економічний прибуток, що отримують підприємства від ефективного використання енергетичних ресурсів, знижує рівень цін на послуги, в основі яких лежать використання палива, опалення та охолодження приміщень, перевезення та виробничі процеси. Це призводить до збільшення споживання даних послуг промисловими підприємствами та домогосподарствами. Інакше кажучи, зростає сегмент енергозберігаючих технологій.

Іншим наслідком ефекту Джевонса є зростання не лише сектору енергоефективних технологій, а й зростання всієї економіки в цілому. Кошти, які були заощаджені за рахунок використання енергоощадних технологій, будуть направлені на придбання енергоємних товарів та послуг, що призведе до зростання економіки.

Цей факт має значні екологічні наслідки, адже програми скорочення енергоспоживання та викидів парникових газів здебільшого базуються на принципах, які не враховують ефект рикошету. Вони передбачають, що зменшення енерговитрат є результатом економії від використання енергоефективних технологій і розраховується як різниця між відповідними рівнями споживання, тобто між рівнями споживання за умов використання застарілих та енергоефективних технологій. Проте насправді механізм є більш складним і прогнози поступового скорочення споживання паливно-енергетичних ресурсів та викидів парникових газів є занадто оптимістичними, адже не враховують ефект рикошету. Тому слід зазначити важливість даного принципу для адекватного сприйняття ефективності державних та міжнародних програм розвитку енерго- та ресурсозбереження.

Найменше ефект рикошету проявляє себе при аналізі енергоефективності у секторі домогосподарств. Так, прямий зворотній ефект при підвищенні ефективності опалення приміщень у США становить 10-40% (відсоток зростання попиту на ресурс відносно початкового значення економії), при їх охолодженні 0-50%, нагріванні води від 10% до 40%, освітлення приміщень 5-12%, для побутової техніки 0%, для автомобілів приватних власників 10-30% [4, с. 3]. Витрати енергоресурсів, що виникають в результаті дії зворотного ефекту будуть пов'язані в більшій мірі із зростанням якості життя населен-

ня. І хоча Україна не належить до країн з розвинутою економікою, а отже прояв ефекту рикошету буде більш значним на теренах нашої держави, факт того, що домогосподарства не є основним споживачем електроенергії (26% загального споживання) та паливно-енергетичних ресурсів дозволяє перейти до розгляду більш впливового сегменту – бізнесу.

Найбільший прояв ефекту рикошету має під час розгляду застосування енергоефективних технологій в секторі промисловості, на чюю долю припадає споживання 55% всієї спожитої електроенергії України. У світовому вимірі на долю виробництва та транспортування товарів припадає дві третини загального споживання електроенергії. На прикладі США доведено, що у виробничому секторі економіки пряма дія ефекту рикошету становить від 20 до 70%. Для країн, що розвиваються, даний показник буде значно вище. [6, с. 13-17]

Основною причиною різниці в масштабі дії зворотного ефекту є спроможність конкретних суб'єктів економічної діяльності в умовах оновлення технологій налаштувати власне виробництво для отримання додаткового доходу від зниження енерговитрат, приймати вчасні управлінські рішення стосовно підвищення виробничих потужностей.

Висновки. 1. Виконання формальних, законодавчо визначених вимог до енергоефективності може не принести очікуваних результатів по зменшенню забруднення, рівня споживання паливно-енергетичних ресурсів та електроенергії навіть при сумлінному виконанні даних зобов'язань підприємствами бізнесу.

2. Застосування енергоефективних технологій має розумітися підприємствами здебільшого як конкурентна перевага та спосіб отримання прибутку.

3. Використання новітніх енергозберігаючих технологій як окремої складової не дає право стверджувати, що бізнес задовольняє екологічному критерію соціальної відповідальності.

4. Принцип Джевонса демонструє переваги концепції соціальної відповідальності бізнесу як результату усвідомленого вибору бізнесу.

УДК 338.242:65.012.8

Д. Буркальцева, канд. екон. наук, доц.
(Феодосійська фінансово-економічна академія Київського університету ринкових відносин)

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ГАРАНТУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА УКРАЇНИ

Розглянуто сутність інституціонального інструментарію гарантування економічної безпеки України. Обґрунтовано, що застосування інституціонального підходу дає можливість об'єктивно оцінити ідеологію, стратегію і практику ринкового реформування, визначити коло суб'єктів, які спроможні забезпечити зміцнення економічної безпеки та сприяти розвитку підприємництва в Україні.

Ключові слова: економічна безпека держави, механізми гарантування, інституціональний інструментарій, система забезпечення, підприємницька діяльність.

Рассмотрена сущность институционального инструментария обеспечения экономической безопасности Украины. Обосновано, что применение институционального подхода дает возможность объективно оценить идеологию, стратегию и практику рыночного реформирования, определить круг субъектов, которые способны обеспечить укрепление экономической безопасности и способствовать развитию предпринимательства в Украине.

Ключевые слова: экономическая безопасность государства, механизмы гарантирования, институциональный инструментарий, система обеспечения, предпринимательская деятельность.

The essence of the institutional tools to ensure the economic security of Ukraine. It is proved that the use of the institutional approach makes it possible to objectively assess the ideology, policies and practices of market reform, to determine the scope of entities that can provide economic security and promote the development of business in Ukraine.

Keywords: economic security, guarantee mechanisms, institutional tools, system support, business activity.

Механізм гарантування економічної безпеки України зорієнтований на практичну координацію всіх видів діяльності державних і громадських інститутів з метою відвернення, виявлення й усунення явних і потенційних внутрішніх і зовнішніх загроз. Суб'єктами гарантування

5. Використання енергоефективних технологій не зменшує споживання ресурсів на макрорівні, тобто не є дієвим способом покращення екологічного стану в країнах що розвиваються, хоча і має позитивний ефект для економічного зростання держави.

6. Більшість міжнародних програм та стратегій, що направлені на зменшення викидів парникових газів, переоцінюють роль енергоефективності у зменшенні рівня викидів CO₂ та заходах ресурсозбереження. Це спричинено нехтуванням принципу рикошету в процесі розробки прогнозів, рекомендацій та вимог.

7. Підвищення енергоефективності залишиться основною рушійною силою світового розвитку навіть за умови перегляду ролі даного механізму у процесі реалізації екологічних програм.

8. Для реалізації програм скорочення викидів парникових газів та ресурсозбереження необхідним є усвідомлення важливості ролі інших екологічних заходів, таких як зменшення використання вуглецевого палива в процесі виробництва електроенергії, розвиток альтернативної енергетики, підвищення соціальної відповідальності бізнесу.

Список використаної літератури. 1. Базилевич В.Д. Глосарій зеленого бізнесу: укр.-нім.-рос.-англ. / В. Базилевич [та ін.]; наук. ред.: проф. В. Базилевич, проф. Д. Вальтер. – К.: Знання, 2010. – 518 с. 2. Ляшенко О.І., Довгий С.О. та інші. Екологічні ризики, збитки та раціональні межі використання надр в Україні: НАН України, Ін-т телекомунікацій і глобалінформ. простору. – К.: Ніка-Центр, 2012.-316 с. 3. Лавренчук В.А. Державне регулювання альтернативної енергетики як фактор сталого розвитку економіки // Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць. – К., 2010, №10 (113), с. 69-73. 4. Дженкинс Джесс, Сандерс Гаррі. Рациональное использование энергии увеличивает ее расход? // Журнал ЮНИДО в России. – 2011. – №5. – С.35-37. 5. Социальная ответственность бизнеса – опыт России и Запада // Общероссийская общероссийская организация "Деловая Россия" – М.: 2004. – 95с. 6. Nordhaus Ted, Shellenberger Michael, Jenkins Jesse. 7. Gotttron Frank. Energy efficiency and the rebound effect: does increasing efficiency decrease demand? // CRS Report for Congress. – 2001, p. 1-4.

Надійшла до редколегії 24.01.13

економічної, як і всієї національної безпеки, є Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, міністерства та відомства, місцеві державні адміністрації, правоохоронні органи, громадські структури та ін. Координаційним органом з питань національної безпеки є Рада національної